

Вень (кит. 文, wén, початково — тату, орнамент, візерунок, знак) — одна з ключових *категорій* китайської *філософії, естетики і літератури*, сигніфікат культурної спадщини та ідентичності Китаю. Залежно від контексту означає писемність, мову, обряд, культуру, цивілізованість, вихованість, освіченість, вишукану словесність, філософський текст (канон), *гармонію*, втілення мудрості та мистецьких досягнень китайської *цивілізації*.

==Як філософська категорія==

Поняття вень є ключовим для формування уявлення про духовне та інтелектуальне життя Китаю упродовж усієї його історії.

Від самих початків писемності вень розуміли як текст в категорії естетики, подібно до майстерно оздобленого візерунку.

Для китайця давнини і раннього *середньовіччя* світ — сповнений значень, смислів, знаків, переданих Небом (*Тянь*), зокрема через розташування світил і сузір'їв. Згідно з філософськими коментарями до «*Книги змін*» («І цзін», бл. 7 ст. до н. е.), візерунки, утворювані небесними світилами, обумовлені Небом як вищим природним началом. Увесь світ постає як візерунок-вень: небесні знаки (астрономічні об'єкти і явища), земний рельєф, знаки письма тощо. Людська культура і писемність — відбиття природної світобудови, космічного візерунка. Вень відображає *ідеали*, пов'язані з гармонією, рівномірністю та балансом, що є важливими принципами китайської культури та філософії.

Визначення вень-культури як відображення в свідомості людини духовного *світогляду* та морально-етичних принципів, походять від даоського та конфуціанського культів *дао-природи*.

Всесвіт китайці уявляли у подібі «тканини», основу якої складають «вертикальні, подовжні нитки», що сполучають усі рівні існування, як дещо незмінне, активне, чоловіче і пряме (сонячне світло). Своєю чергою, «поперечні нитки, піткання» символізували природу як щось тимчасове, пасивне, жіноче і мінливе (відбиток місячного сяйва). Основа і утік, вертикаль і горизонталь (Небо і земля) у взаємодії утворюють хрест — символ *єдності протилежностей*, поєднання чоловічого і жіночого начал. У такий спосіб відбувається формування поняття дао — небесного шляху, який існує завдяки взаємодії космічних енергій *інь і ян*, і в якому втілена ідея вищої космічної *гармонії* вень.

У китайській *традиції* число 3 втілювало вертикальну тріаду світобудови: ідеальне (Небо), тілесне (людина і матеріальний світ, земля), духовне (*мораль*). Небо — сфера, де мешкають першопредки, земля — матеріальний світ, а людина, як найцінніше творіння Неба, перебуває наче у духовному центрі в єдності з космічним порядком. Усі дії людини мають підлягати природним ритмам, оскільки вона наділена розумом, а відтак здатна своєю поведінкою порушити або згармонізувати світовий порядок, подолати *хаос*. Призначення людини окультурювати світ криється в *етимології* ієрогліфа вень, де перехрещування «подовжніх ниток Неба» з «підканням землі» і формує культуру. Концепція єдності пронизує китайську філософію, де баланс між *протилежностями* вважається ключовим для досягнення гармонії.

У *дискурсі* філософських учень, що сформувалися в другій половині епохи Чжоу — періоди Чуньцю (Весни та осені, 722–476 до н.е.) та Чжаньго (Царства у війні, 475–221 до н.е.), викристалізувався погляд на вень, угрунтований на соціально-політичних та етичних концепціях. Семантику вень ускладнює *писемний канон* і *нумерологія*.

У класичний період були створені два типи канонічних текстів, перший пов'язує з іменем фундатора *даосизму* Лао-цзи, другий — із засновником соціально-етичного вчення *конфуціанства* Кун Фу-цзи (*Конфуцієм*).

==Даосизм==

Даосизм виходить з «горизонталі» *архетипу* дао і трактує вень-культуру як єдність з природою і першопредками. У «Книзі змін» вень прямо пов'язано з дао, три рівні побутування якого представлені у системі триграм:

*дао землі (фізична сутність світу),

*дао Неба (ідеальна сутність речей) і

*дао людини (візерунки речей), у якому втілена вся повнота життя, коли дао проявляється у світі як *де* (чеснота).

Тільки людина, що має *де*, є людиною дао. Дао Неба тут постає у своєму конкретному значенні — шлях, лінія, графічне зображення у просторі, оскільки і земні й небесні знаки — це зримі обриси (пор. початкове значення ієрогліфа вень). Дао мислиться як небесний візерунок, через його пізнання та самовдосконалення людина з'єднується з ним. Завдяки дао виникають *письмена*, які походять із серця людини.

==Конфуціанство==

Конфуціанство базовано на природно-соціальній вертикальній складовій *архетипу* дао і певною мірою є опозиційним до даосизму у створенні

антропоцентричної моделі світу. У трактаті «Лунь юй» («Бесіди і судження») ієрогліф «вень» вжито як поняття зі значенням «освіченість, мудрість, культурність, засновані на знанні обрядів та етикету». Конфуцій відходить від природного дао у бік соціального; значною мірою нівелює з тріади дао верхній рівень Неба та нижній рівень природи і залишає лише серединний рівень добра (шань), що породжує духовну сутність дао. У Конфуція визначення дао подано через мінливі відносини людей, а не через космічну сутність. Акцент зроблено на світському *ритуалі*, а не на релігійному *одкровенні*: все береться з книжного знання, а не від богів. Відтепер не дао формує людину, а людина розвиває дао. З одного боку, вень як візерунок — це шаблонна форма природи; тому Конфуцій розглядає небесні тіла, а також форми землі (гори та води) як зразок дао. З іншого — вень це людський розум, який набуває форми у літературних зразках і стає однією з маніфестацій дао — літературою, упорядкованим знаковим малюнком, який виражає сутність, що цей малюнок породила. У конфуціанстві життя людини порівняне з чистим аркушем або полотном, на якому вона своїми справами плете власний візерунок. Щоб цей візерунок був правильним і красивим, людину потрібно належним чином виховувати. Відтак у Китаї як наслідок діяльності Конфуція з'являється система виховання людини — носія вень-культури.

===Вень-культура у конфуціанстві===

За часів Конфуція вень стає ключовою характеристикою культури.

Конфуцій розглядає вень як культуру, пов'язану з книжною ученістю, музикою, ритуалом. Вважає її поєднання з природністю ознакою шляхетного чоловіка (*цзюньцзи*) — нормативної особистості в конфуціанстві, нащадка мудрих правителів давнини, який прагне оволодіти духовним спадком предків. Конфуцій трактує вень як втілення мудрості *імператорів* старожитності, особливо Вень-вана (букв. — Культурний правитель) — засновника династії Чжоу. Відтак особистість, яка має вень, є носієм різних чеснот — від етичних до інтелектуальних і мистецьких.

Свою історичну місію Конфуцій вбачав у збереженні й передачі нащадкам давньої культури вень, тому не вдавався до написання творів, а редагував і коментував писемну спадщину минулого. При цьому конфуціанські тексти маніфестують вень-культуру не просто як писемність, що містить давні знання, а й як саму давнину — символ мудрості, *духовну культуру*, втілену у слові.

Конфуціанство є цілісною філософською системою ієрархічного суспільного устрою, центральними поняттями якої є *жень* (гуманність, людяність) і *лі* (правильна поведінка). Гуманність, або жень, за Конфуцієм, — це досконалі моральні цінності та норми поведінки людини. Носієм таких моральних цінностей могла стати не просто шляхетна людина, а така, що володіє вень-культурою. Шляхетна особистість відтак має дві складові: жень і вень (одкровення у слові досконалих мудреців минулого, які заклали підвалини китайської культури).

Конфуцій поділяв людей на три типи:

*вищий тип, ідеальна, цілісна, шляхетна людина, яка сповідує дао і має де, гармонійно збалансовує в собі вченість і природність, дотримується «золотої середини»;

*нижчий тип — простолюдин (маленька, низька людина), зосереджена на матеріальному;

*у проміжному культурному шарі перебуває пересічна людина.

Місія шляхетного чоловіка полягає в тому, щоби через ритуал і музику (без неї ритуал є неможливим) заохотити інших людей стати на шлях внутрішнього самовдосконалення.

У Стародавньому Китаї шляхетна людина обов'язково мала вчитися ритуалу і музиці, які здатні «виправити» *звичай* суспільства. Ці аспекти вень у конфуціанстві націлені на формування гармонійного суспільства, в якому кожна людина розвивається морально, інтелектуально та етично, з урахуванням потреб спільноти. Виникає ще одне значення ієрогліфа вень — канонічні філософські та етико-політичні тексти. Навчання проходило за допомогою класичних творів, що увійшли до конфуціанського канону «*П'ятикнижжя*» («*У цзін*»): «Ши цзін» (Книга пісень), «І цзін» (Книга змін), «Шу цзін» (Книга історії), «Лі цзі» (Книга ритуалів), «Чуньцю» («Весни та осені»). Пізніше до них додано інші твори — т. з. «*Тринадцятикнижжя*» («Ші сань цзін»), а термін вень поширюється на всю сукупність культурних уявлень, пов'язаних зі словесністю. Лише осягнувши ці тексти (мудрість предків), шляхетний чоловік ставав культурним.

Особливість вень полягає в його естетиці, точності виразу та використанні символів, що надають текстам глибини і складності, вимагають від читача глибокого розуміння китайської мови, культури та філософії. Ритміка, яка втілена у письмових символах орнаментально, ототожнена з музичним ритмом, що традиційно вважався началом, яке згармонізовує світ. Космос уподібнено до

музичного інструменту, а всі елементи світобудови суголосні музичним тонам, які співзвучні поміж собою.

Ієрогліф вень остаточно стає однією з центральних категорій китайської теоретичної думки; вень як атрибутів «культурний», «освічений», «мудрий» змінюється на субстантив — «культурність», «освіченість», «мудрість», що вказує на духовні якості, пов'язані зі знанням і дотриманням правил соціальної етики. Поняття «візерунок» остаточно набирає символічного значення культури.

Таким чином, у Конфуція вень уже має суспільно-історичний сенс як культура духовна, не закладена в людину природою, а нею набута, тобто на передній план винесено соціальні, а не природні якості. Вень — це те, що вивчають; те, чим людина збагачує свій внутрішній світ; результат тих зусиль, яких людина докладає для самовдосконалення (правильний візерунок власного життя), поступове самоперетворення на освічену, цивілізовану людину. Вень — усе те, що виникає в людському суспільстві, керованому *нормами*, що створені самим суспільством. Це — правила, що відіграють одну з центральних ролей у конфуціанському вченні, норми, на яких будується життя структурованого, цивілізованого суспільства і які залишені китайцям легендарними мудрецькими, досконалими в мудрості правителями давнини.

Вень, символізуючи соціальні явища, набирає значення «ритуал», «церемонія», «обряд», «етикет». Ритуальні правила потрактовані як більш значимі для суспільства, ніж власне закони (бо останні створюються людьми і можуть хибувати, натомість ритуали і норми культури дійшли від досконалих мудреців минулого, скопійовані з природи, наслідують Небо, походять із серця). Саме ритуали, на думку Конфуція, відрізняють жителів Піднебесної від варварів. Конфуцій узгодив людину і державу, порівнявши її з родиною, де у кожного члена є своя функція. При цьому держава як втілення морально-релігійних цінностей керована Небом, а людина, яка виконує ритуали, його наслідує. Вень за Конфуція набуває значення високої естетичної та етичної категорії, досконалого знання і не є *константою*, а набувається у тій чи іншій мірі.

З філософським значенням вень пов'язана конфуціанська доктрина «виправлення імен» (чжен мін), оскільки в концепції терміна важливим є правильне (точне) вживання слів.

Конфуціанська традиція розглядає виховання і набуття знань не просто ключовими чинниками формування особистості, але й удосконалення суспільства. Добродієність конфуціанської гуманної людини є гарантією

стабільності й могутності держави. Культурність вень і правильний суспільний устрій, що його підтримують чиновники-інтелектуали, — два боки одного суцього, різні прояви дао. На початку н. е. носієм вень стає чиновник бюрократичного апарату, з чим пов'язане впровадження в сер 2 ст. до н. е. системи державних іспитів (ке цзюй) на знання вень. У китайській імператорській системі вень визначав стандарти для прийому на *державну службу*, які вимагали знань класичної літератури, *каліграфії*, філософії та етики. Звідси ще один аспект: протиставлення цивільної влади (одне зі значень вень — цивільний) військовій адміністрації (у **—озбресний**), де перевагу надано першій.

Саме вень як освіченість, ерудиція стала однією з ключових догм конфуціанства, що в свою чергу мало величезний вплив на китайську культуру, *ментальність*, світосприйняття.

==У сучасному китайському суспільстві==

Вень — один із базових концептів китайської картини світу, основа китайської цивілізації, сполучна ланка між різними народами, які населяють Китай і спілкуються різними діалектами.

Поняття вень дотепер зберігає принципове значення в сучасному китайському суспільстві, хоча його семантичне наповнення змінювалось разом із суспільними трансформаціями. Розвиток вень-культури відбувався циклічно, на кожному оберті весь накопичений культурний зміст перео^смислювався та пристосовувався до нових реалій.

Вень є ключем до розуміння етичних норм та моральних стандартів у китайському суспільстві, як-от добродесність, толерантність, скромність, повага до старших, шанування батьків та вчителів, постійне самовдосконалення, ретельне виконання своїх обов'язків. Ці чесноти вважаються фундаментальними для досягнення гармонії в суспільстві та особистісної реалізації.

Заохочуються поведінка, а відтак і мовленнєвий *етикет*, сповнений щирості, без зовнішнього лоску і зверхності, що сприяє моральності громади. Китайці вірять, що через навчання та вдосконалення можна досягти морального розвитку та внутрішньої гармонії. Справжнім китайцем вважається той, хто володіє вень — китайською мовою і писемністю, літературою, музикою, специфікою ритуалу, розумінням сутності культури. У китайській традиції

минуле сприймається як *метафора* сьогодення, що стимулює пошук відповідних *аналогій*.

Вень також проявляється у повсякденному житті китайців через традиційні обряди, мовленнєвий і поведінковий етикет, одяг, спосіб життя тощо. Культура гостинності, родинних традицій і колективізму також є невід'ємною частиною вень.

Розуміння вень як писемності та культури одночасно закладене в основу сучасної китайської політики «м'якої сили»: поширювати авторитет Китаю у світі через популяризацію китайської мови і культури. У багатьох країнах світу, в Україні зокрема, на базі окремих університетів за фінансової підтримки амбасад КНР створюють «центри Конфуція» — осередки з вивчення мови, історії та культури Китаю, проводять фестивалі, влаштовують майстер-класи (з чайної церемонії, каліграфії, традиційних ремесел тощо). За допомогою мовних шкіл, програм культурного обміну та міжнародної співпраці, культурного туризму концепція вень поширюється світом, сприяючи міжкультурному діалогу.

Оскільки Китай продовжує зазнавати швидкої трансформації та глобалізації, вень стає головним чинником, що зберігає культурну ідентичність китайської нації перед викликами сучасного світу, сприяє адаптації до глобальних змін. Поєднання старого та нового є прикладом динамічної природи китайської культури та її здатності адаптуватися та розвиватися, залишаючись укоріненою в традицію.

У державній політиці ідеал вень вбачають у добродієчному лідерстві, де від правителів очікують втілення взірців ефективного керівництва країною. Крім того, концепція вень виходить за межі традиційних культурних практик у бік адаптації до новацій, інтеграції в різні сучасні сфери, включно з бізнесом та дипломатією. У бізнес-культурі принципи вень диктують етику ділових стосунків, ґрунтовану на повазі та довірі до ділових партнерів. У дипломатії принципи вень слугують інструментом для міжкультурного взаєморозуміння та співпраці. Розуміння та дотримання цих культурних норм має вирішальне значення для успішних ділових відносин з Китаєм.

==Додатково==

*За В. Резаненком ідеограма вень (文) постає як: ідея дао-природи людини; упорядкування в свідомості людини інь-ян-хаосу речей; опанування нею інь-ян-культури речей; опанування інь-ян-культури ідеограм ієрогліфічного тексту;

становлення людини на дао-шлях розкриття суті особистої дао-природи і, відповідно, суті дао-природи речей.

*Вень є невід'ємною частиною практик китайської *медицини*, яка базується на вікових традиціях та філософських концепціях, котрі зосереджені на збереженні гармонії між тілом і душею, відновленні циркуляції енергії *ци* в організмі, що забезпечує профілактику захворювань.

==Джерела==

* І-цзін. Книга змін / Пер. з рос. Є. В. Тарнавський. Харків : Фоліо, 2000. 281 с.

* Конфуцій. Бесіди і судження / Пер. з кит., упоряд. Т. Рожко. Київ : Арій, 2022. 224 с.

* Лао цзи. Дао Де Цзін. Книга про шлях та силу / Пер. з кит., упоряд. Л. Дудченко. Київ : Арій, 2022. 95 с.

==Література==

#Falkenhausen L. von. The Concept of Wen in the Ancient Chinese Ancestral Cult // Chinese Literature: essays, articles, reviews. 1996. Vol. 18. P. 1–22.

#Kern M. Ritual, Text, and the Formation of the Canon: Historical Transitions of «Wen» in Early China // T'oung Pao. Second Series. 2001. Vol. 87. Fasc. 1/3. P. 49–91.

#Резаненко В. Ф., Заяць М. В. Вень-культура особистості за конфуціанською мораллю та етикою // Українська орієнталістика. Вип. 9. Київ : 2018. С. 128–147. [АБЗАЦ](#) #Щербаков Я. І. Життєвий шлях і художні образи Конфуція та його найближчих учнів в «Лунь юй» («Судження та бесіди Конфуція») в контексті дослідження літературної та культурної спадщини Китаю : історико-літературні аспекти // Філологічні студії. 2019. Вип. 13. 2019. С. 127–135.

#Key Concepts in Chinese Culture. Beijing : Foreign Language Teaching and Research Press, 2019. 424 с.